

(Bu bölümde işlenecek olan konuların, matematik müfredat programındaki yeri altta gösterilmiştir.)

9. 2. Kümeler

9. 2. 1. Kümelerde Temel Kavramlar

Terimler ve Kavramlar : Küme, eleman, evrensel küme, boş küme, alt küme, sonlu küme, sonsuz küme, eşit kümeler.

Sembol ve Gösterimler : $\in$, $\notin$, $\emptyset$, $\subseteq$, $\supseteq$, $\not\subseteq$, $s (A)$
 $\{ x_1 , x_2 , x_3 , . . . , x_n \}$, $\{ x \mid x \text{'in sahip olduğu tanımlayıcı özellikler} \}$

9. 2. 1. 1. Kümeler ile ilgili temel kavramları açıklar.

- A) Kümelerle ilgili gerçek hayattan örneklerle yer verilir.
- B) Kümelerin farklı gösterimlerine yer verilir.
- C) Cantor'un çalışmalarına yer verilir.

9. 2. 1. 2. Alt kümeyi kullanarak işlemler yapar.

- A) Alt küme kavramı ve özellikleri ele alınır.
- B) Alt küme kavramıyla ilgili gerçek hayattan örneklerle yer verilir.
- C) Kombinasyon gerektiren problemlere girilmez.

9. 2. 1. 3. İki kümenin eşitliğini kullanarak işlemler yapar.

A) İki kümenin eşitliği kavramı alt küme ile ilişkilendirilir.

B) Denk küme kavramı verilmez.

9. 2. 2. Kümelerde İşlemler

Terimler ve Kavramlar : Birleşim, kesişim.

Sembol ve Gösterimler : $\cup$, $\cap$

9. 2. 2. 1. Kümelerde birleşim, kesişim işlemleri yardımıyla problemler çözer.

A) Kümelerin birleşim ve kesişim işlemlerinin özellikleri verilir.

B) Ayrık küme kavramına yer verilir.

C) En fazla üç kümenin birleşiminin eleman sayısını veren ilişkiler üzerinde durulur.

D) Kümelerle yapılan işlemler ve sembolik mantıkta kullanılan sembol, gösterim ve bunlarla ifade edilen işlemler arasında aşağıdaki ilişkilendirmeler yapılır.

2. ÜNİTE : KÜMELER

Kümeler

Küme Kavramı

Tanım : Küme; iyi tanımlanmış, birbirinden farklı nesnelerden oluşan topluluktur.

Kümeyi oluşturan nesnelerin her birine “kümenin elemanı” adı verilir.

Kümeler çoğunlukla $A, B, C, \dots$ gibi büyük harflerle gösterilir.

$x \in A \longrightarrow x, A$ kümesinin elemanıdır anlamına gelir.

$y \notin A \longrightarrow y, A$ kümesinin eleman değildir.

✓ Bir A kümesinin eleman sayısı $s(A)$ ile gösterilir.

✓ Kümede aynı eleman sadece **bir** defa kullanılır.

Soru : Aşağıdaki ifadelerden hangileri küme belirtir ?

- 1. Ülkemizin en güzel illeri**
- 2. Ankara'daki parklar**
- 3. Sınıfın en başarılıları**
- 4. Doğal sayılar**
- 5. Tek basamaklı asal sayılar**

Kümelerin Gösterimi

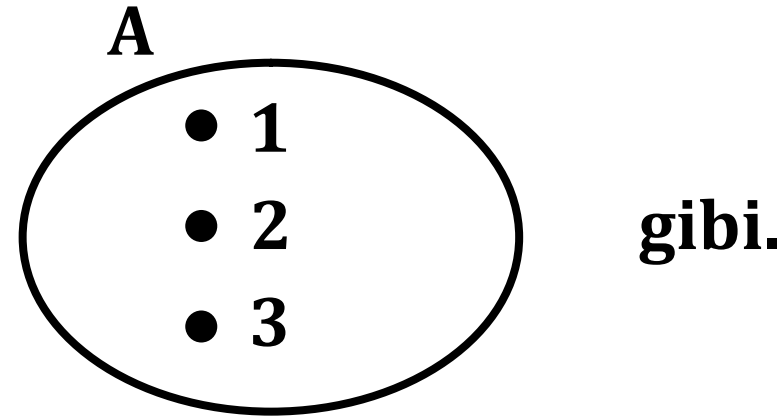
1) Liste Yöntemi İle Gösterim : Kümenin elemanlarının $\{ \}$ biçimindeki paranteze sıra gözetmeksizin aralarına virgül kullanılarak yazıldığı gösterim şeklidir.

Örnek: KAHRAMANMARAŞ ilinin harflerinden oluşan A kümesini ve eleman sayısını bulunuz.

Soru : 30 'dan küçük asal sayıların kümesi A ise, A kümesini ve eleman sayısını bulunuz.

Soru : $K = \{ a , \{ b , c \} , \{ d \} , e , f , \{ g , h , i \} , k \}$
kümesi için $s (K) = ?$

2) Venn Şeması İle Gösterim : Kümeyi oluşturan elemanların kapalı bir şekil içerisinde önlerine • işareti konularak gösterilme şeklidir.

Soru : $A = \{ x : x < 100 , x \in \mathbb{N} \text{ ve } x \text{ sayısı } 2 \text{ 'nin kuvvetidir} \}$ kümesini Venn şeması ile gösteriniz.

Soru : $-\frac{15}{7}$ ile $\frac{11}{3}$ sayıları arasındaki tam sayıların oluşturduğu kümeyi Venn şeması ile gösteriniz.

3) Ortak Özellik Yöntemi İle Gösterim : Küme elemanlarının ortak özelliği belirtilerek yapılan gösterim şeklidir.

$$A = \{ x : \text{ortak özellik belirtilir} \}$$

“ Öyle bir x elemanı vardır ki ” anlamına gelir.

Küme , $A = \{ x \mid \text{ortak özellik belirtilir} \}$ şeklinde de verilebilir.

Örnek: $A = \{ x : -3 < x \leq 4 \text{ ve } x \in \mathbb{Z} \}$ kümesini liste şeklinde yazınız ve eleman sayısını bulunuz.

Soru : $A = \{ x : x^2 \leq 144 \text{ ve } x \in S \}$ ise $s(A) = ?$

Soru : $A = \{ x : x \text{ tam sayısı } 12 \text{ ve } 15 \text{ 'i tam böler} \}$ kümesi için $s(A) = ?$

Soru: $A = \{ 0 , 1 , 2 , 3 , 4 , 5 , 6 , 7 , 8 , 9 \}$ kümesinin ortak özellik yöntemi ile gösterimini yazınız. (Birden fazla gösterim yapılabilir.)

Boş Küme ve Evrensel Küme

1) Elemanı olmayan kümeye “boş küme” adı verilir. $\{ \}$ veya $\emptyset$ sembolü ile gösterilir.

Örnek: $A = \{ x : x^2 = -4 \text{ ve } x \in \mathbb{Z} \}$ ve $B = \{ x : x \text{ negatif bir doğal sayıdır} \}$ kümelerinin elemanlarını bulunuz.

2) Üzerinde işlem yapılan bütün kümeleri kapsayan ve boş kümeden farklı olan kümeye “evrensel küme” adı verilir ve E harfi ile gösterilir.

Sonlu ve Sonsuz Küme

Elemanları ; sınırlı (sayılabilen) sayıda olan kümeye “ sonlu küme ” , sınırsız (sayılamayan) sayıda olan kümeye de “ sonsuz küme ” adı verilir.

Soru : Aşağıdaki kümelerin eleman sayılarını inceleyerek türlerini inceleyiniz.

1) $A = \{ x : x < 20 , x = 3k , k \in \mathbb{Z}^+ \}$

2) $B = \{ x : x \text{ dört basamaklı çift sayıdır} \}$

3) $M = \{ x : x, 2 \text{ ile } 3 \text{ 'ün katıdır ve } x \in \mathbb{Z} \}$

4) $A = \{ 1, 2 \}$ ve $B = \{ 3, 4, 5 \}$ için
 $C = \{ x : x = y + z, y \in A \text{ ve } z \in B \}$

Alt Küme

Bir A kümesinde bulunan her eleman aynı zamanda B kümesinde de bulunuyorsa, A kümesine B'nin bir “alt kümesi” adı verilir. $A \subseteq B$ olarak gösterilir. (A , B'nin alt kümesidir.)

Alt küme sembolüdür.

Veya $B \supseteq A$ olarak ta gösterilebilir. (B , A'yı kapsar.)

Kapsar sembolüdür.

*** Boş küme her kümenin alt kümesidir.

*** Her küme kendisinin alt kümesidir. Yani $A \subseteq A$ 'dır.

Örnek: $A = \{ 2 , 4 \}$, $B = \{ 1 , 2 , 3 , 4 , 5 \}$ ve
 $C = \{ 2 , 3 , 4 \}$ kümeleri arasındaki ilişkiyi inceleyiniz ve kümeleri Venn şeması ile gösteriniz.

Soru: $A = \{ x : 0 < x \leq 16, x \text{ çift sayı} \}$ ve
 $B = \{ x : 2 \leq x < 13, x \text{ asal sayı} \}$ kümeleri veriliyor. Aşağıdaki ifadelerden hangileri doğrudur?

1. $A \subseteq B$
2. $B \subseteq A$
3. A ve B sonlu kümedir.
4. $s(A) + s(B) = 13$ 'tür.

Örnek: $A = \{ k , m \}$ kümesini alalım. Kümede;

1) $k \in A$ 'dır. 2) $m \notin A$ 'dır. Çünkü m tek başına bir küme oluşturmaz. Doğrusu $\{ m \} \subseteq A$ olmalıydı.

Soru: $A = \{ 1 , 2 , \{ 3 , 4 \} , 5 , \{ 6 \} , 7 \}$ kümesi veriliyor. Aşağıdaki ifadelerden kaç tanesi doğrudur ?

1. $2 \in A$

2. $s (A) = 7$

3. $\{ 5 \} \subseteq A$

4. $\{ 6 \} \subseteq A$

5. $\{ 3 , 4 \} \in A$

6. $\{ 2 , \{ 6 \} \} \subseteq A$

Soru : $A = \{ a , b , c \}$ kümesinin tüm alt kümelerini yazınız.

Soru: $A = \{ 1 , 2 \}$ ve $B = \{ 1 , 2 , 3 , 4 , 5 \}$ kümeleri veriliyor. $A \subseteq K \subseteq B$ olacak şekilde kaç K kümesi bulunabilir ?

Kural : 1) n elemanlı bir kümenin tüm alt kümelerinin sayısı 2^n 'dir.

Tanım : Bir kümenin kendisinden başka her alt kümesine, bu kümenin bir “ öz alt kümesi ” adı verilir.

2) n elemanlı bir kümenin öz alt küme sayısı $2^n - 1$ 'dir.

Soru : $A = \{ x : x \text{ sayısı } 16 \text{ 'yı tam böler ve } x \in \mathbb{N} \text{ 'dir} \}$ kümesinin alt küme sayısını bulunuz.

Soru : 14421333411234 sayısının rakamlarından oluşan kümenin öz alt küme sayısını bulunuz.

Soru : 63 tane öz alt kümesi bulunan kümenin eleman sayısını bulunuz.

Soru : Alt küme sayısı ile öz alt küme sayısı toplamının 127 olduğu kümenin eleman sayısını bulunuz.

Soru : Alt küme sayısının 20 fazlası, öz alt küme sayısının 4 katına eşit olan kümenin eleman sayısını bulunuz.

Örnek: $A = \{ k, l, m, n \}$ kümesinin k 'yi içeren ama m 'yi içermeyen kaç alt kümesi vardır ? (**Kümeler tek tek liste yöntemiyle de yazılabilir.**)

Soru: $A = \{ 1, 2, 3, 4, 5 \}$ kümesinin alt kümelerinin kaç tanesinde ;

1) 5 bulunmaz ?

2) 4 bulunur ?

3) 3 ve 5 bulunur ?

4) 1 vardır ama 2 ve 5 yoktur ?

5) 1 veya 4 vardır ?

Tanım : Aynı elemanlara sahip kümelere “ eşit kümeler ” adı verilir. A ile B eşit kümeler ise $A = B$ şeklinde gösterilir.

*** $A = B$ ise $A \subseteq B$ ve $B \subseteq A$ olarak alınabilir.

Soru : $A = \{ x \mid x \leq 4 , x \text{ bir rakam} \} ,$
 $B = \{ x \mid x , \text{ karesi } 20\text{'den küçük olan tam sayılar} \}$ ve
 $C = \{ x \mid -5 < x < 5 , x \text{ bir tam sayı} \}$ kümelerinden eşit olan kümeleri bulunuz.

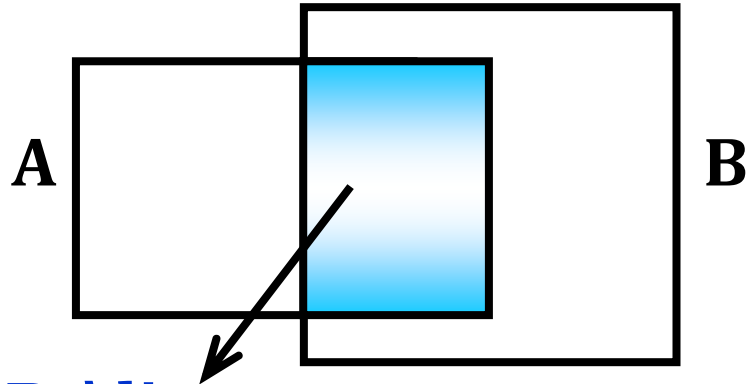
Kümelerde İşlemler

Kümelerde Kesişim ve Birleşim İşlemleri

Kesişim : A ve B kümelerinin ortak elemanlarından oluşan kümeye “kesişim kümesi” adı verilir ve $A \cap B$ ile gösterilir.

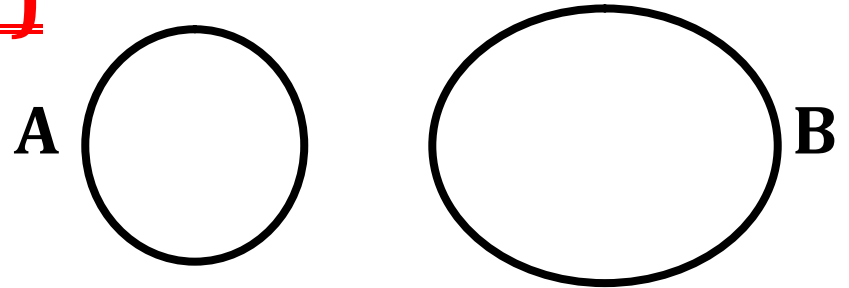
$A \cap B = \{ x : x \in A \text{ ve } x \in B \}$ olarak gösterilir.

1)

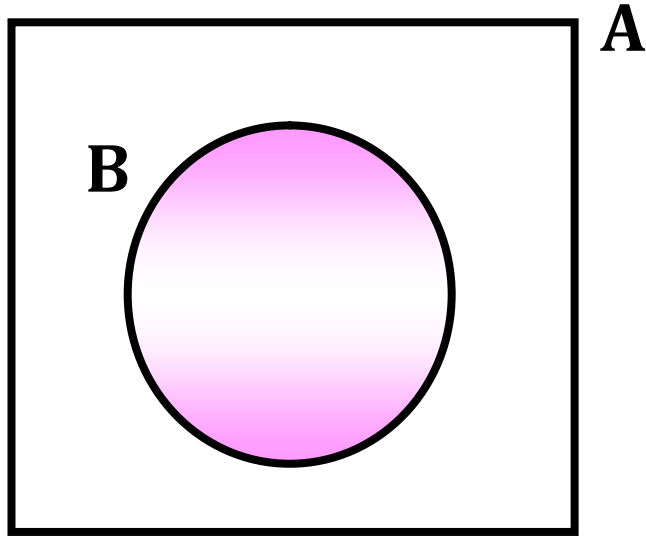
$A \cap B$ 'dir.

2)

$A \cap B = \emptyset$ 'dir.

3)

$B \subseteq A$ ise $A \cap B = B$ olarak alınır. (Bir küme diğerinin alt kümesi ise, iki kümenin kesişimi küçük olan kümeyi verir.)

4)

$A \cap \emptyset = \emptyset$ olarak alınır.

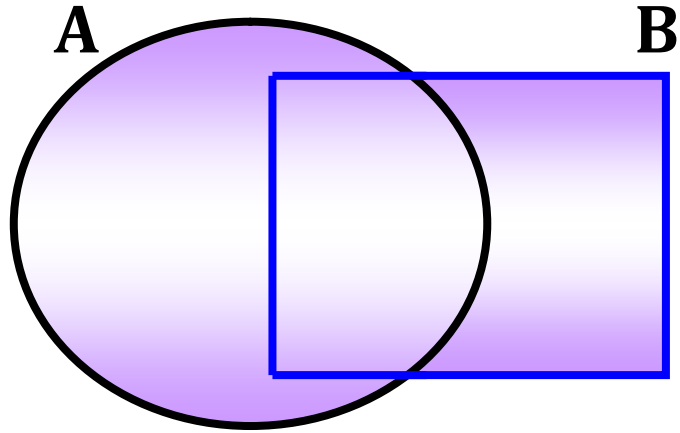
5)

$A \cap A = A$ 'dır.

Birleşim : A ve B küme elemanlarının tamamının oluşturduğu kümeye “birleşim” kümesi adı verilir ve $A \cup B$ olarak gösterilir.

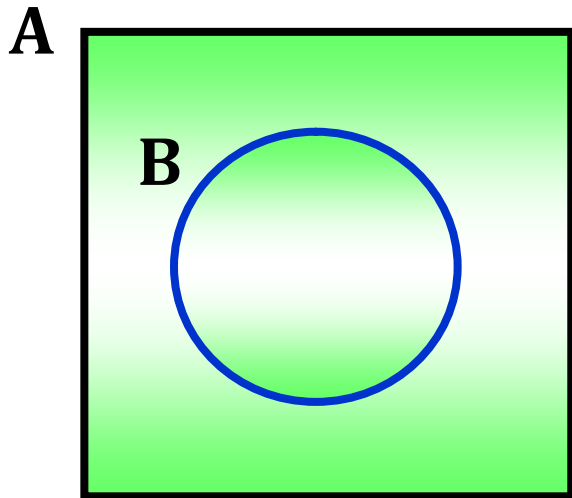
$A \cup B = \{ x : x \in A \text{ veya } x \in B \}$ olarak alınır.

1)

Şekildeki taralı bölgenin tümü
 $A \cup B$ kümesini verir.

2)

$B \subseteq A$ ise $A \cup B = A$ olarak

alınır (Bir küme diğerinin alt kümesi
ise, iki kümenin birleşimi büyük olan
kümeyi verir.

3)

$A \cup A = A$ 'dır.

4)

$A \cup \emptyset = A$ 'dır.

Soru: $A = \{ a , b , c , d \}$ ve $B = \{ e , f , c , b , k \}$ kümeleri için $A \cap B$ ve $A \cup B$ kümelerini bulup, Venn şeması ile gösterimini yapınız.

Soru : $A = \{ x : x \in \mathbb{N} \text{ ve } x \leq 12 \}$ ve $B = \{ x : x < 13 \text{ ve } x \text{ asal sayı} \}$ kümeleri veriliyor. $A \cap B$ ve $A \cup B$ kümelerini bulup, Venn şeması ile gösterimini yapınız.

Soru: $A = \{ 1, 2, 3, 4, 5, 6 \}$, $A \cup B = \{ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 \}$
ise B 'nin en fazla ve en az olabilecek eleman sayısını bulunuz.

Soru: $B \subseteq A \subseteq C$ ise;

1) $(A \cap B) \cup C = ?$

2) $(C \cap B) \cup (A \cap C) = ?$

Soru: $A = \{ x : 6 \leq x < 96 , x = 6k \}$ ile
 $B = \{ x : 22 < x < 110 , x = 6k \}$ ise $A \cup B$ kümesini ve eleman sayısını bulunuz.

Not: Bu tarz sorularda birleşim istenirse en **geniş** aralık alınır.

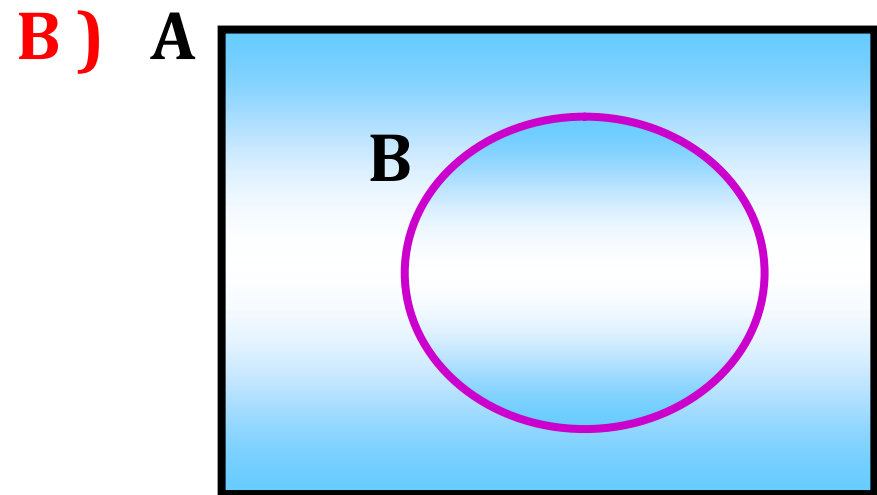
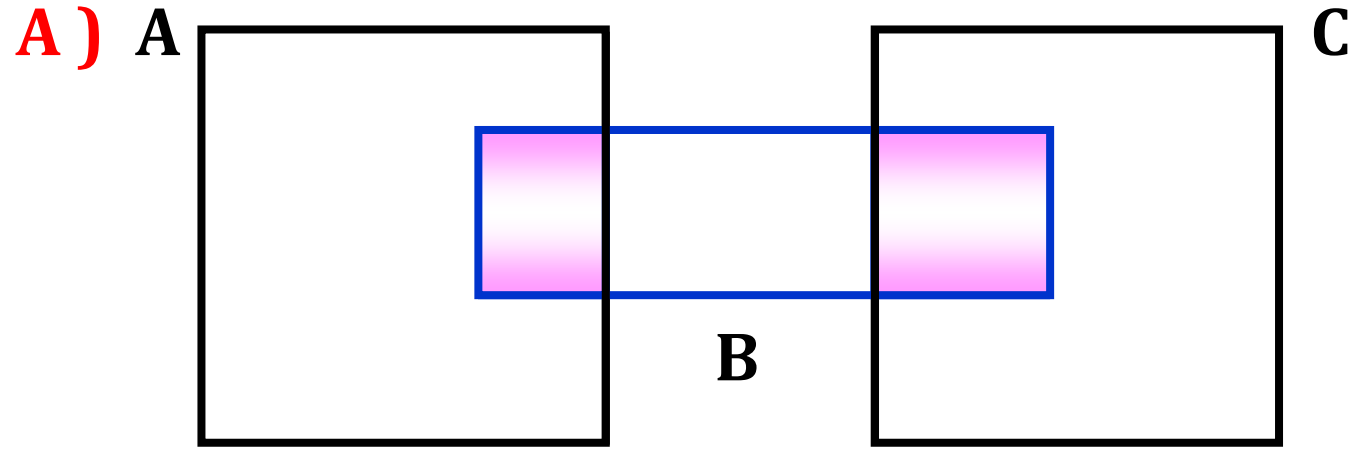
Terim sayısı = $\frac{\text{Son terim} - \text{ilk terim}}{\text{Artış miktarı}} + 1$ eşitliği ile bulunur.

Soru: $A = \{ x : -30 < x \leq 82, x = 4k \}$ ile
 $B = \{ x : 0 \leq x < 100, x = 4k \}$ ise $A \cup B$ kümesini ve eleman sayısını bulunuz.

Soru: $A = \{ x : -25 \leq x < 100, x = 5k \}$ ile
 $B = \{ x : -5 \leq x \leq 155, x = 5k \}$ ise $A \cap B$ kümesini ve eleman sayısını bulunuz.

Not: Kesişim istenirse iki kümenin **ortak** aralığı alınır.

Soru : Venn şeması üzerinde verilen taralı - boyalı kısmı belirten kümeyi kesişim ve birleşim sembolleri kullanarak yazınız.

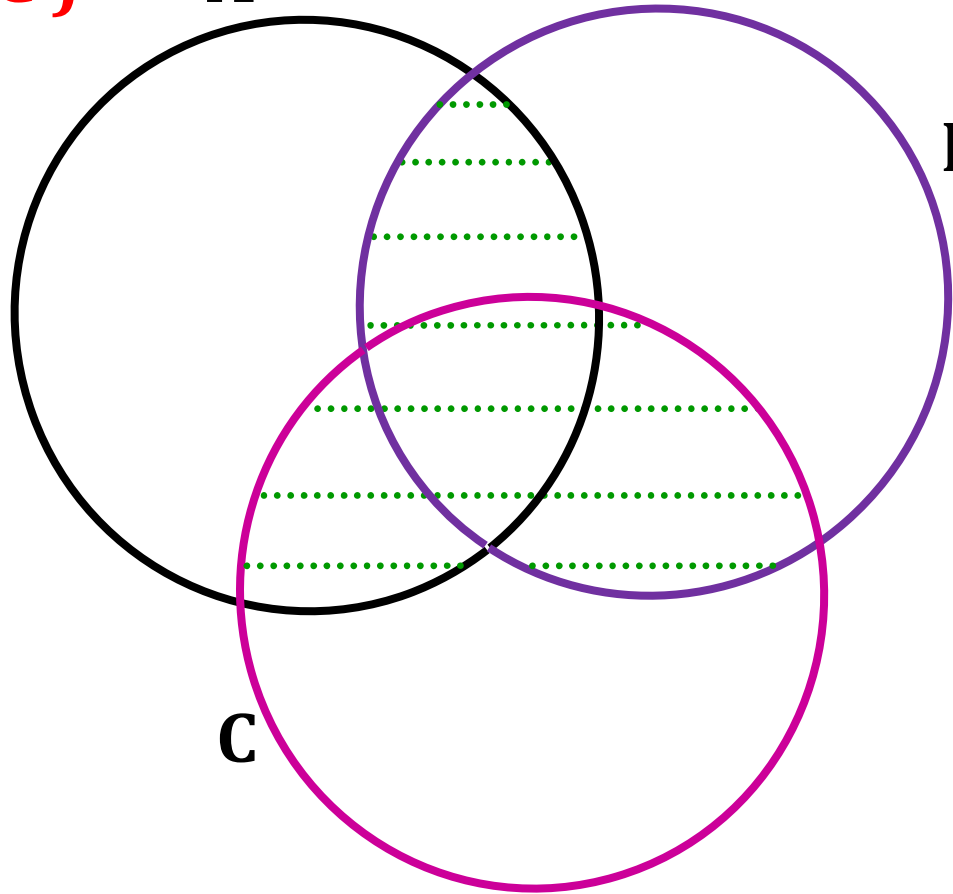

C)

A

B

C

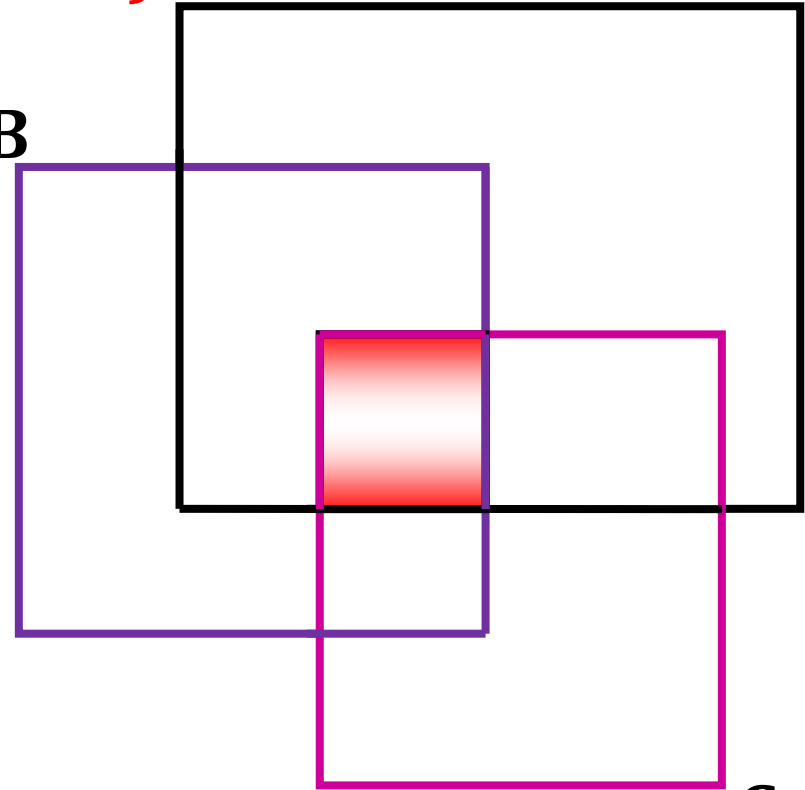

D)

A

B

C

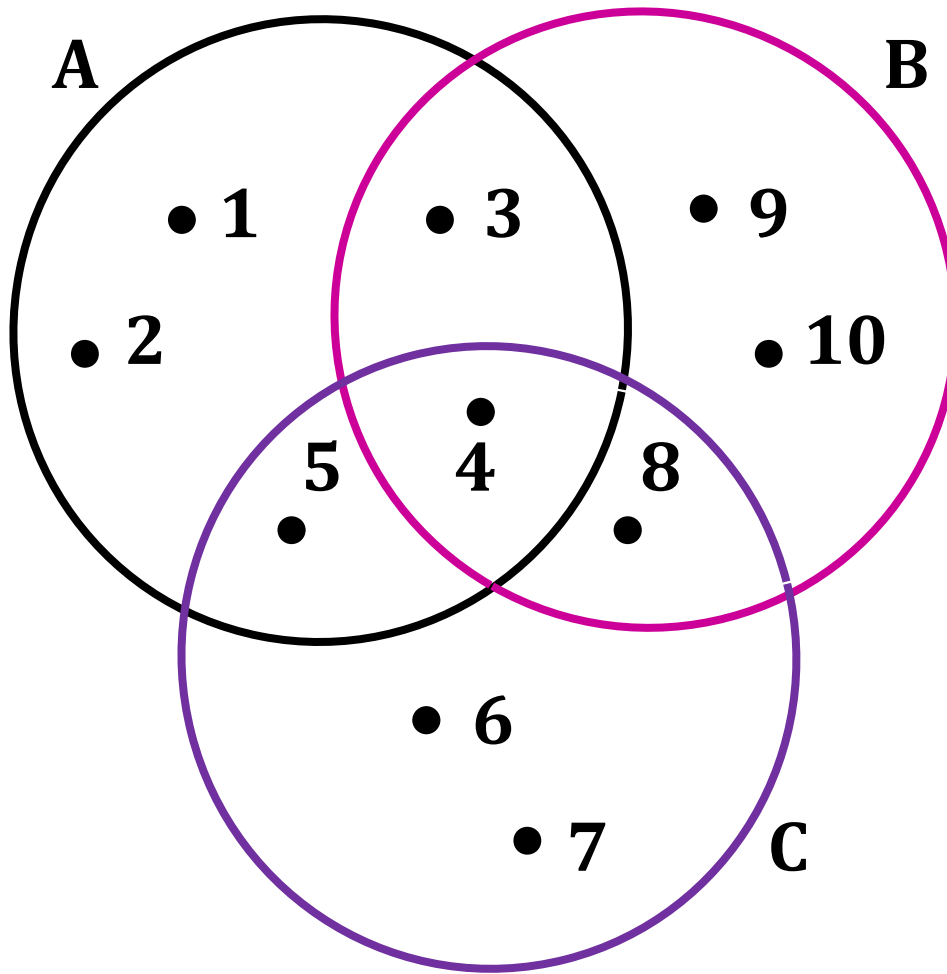
Kural: (Dağılma özelliği)

$$A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C) \text{ ve}$$

$$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C) \text{ olarak alınabilir.}$$

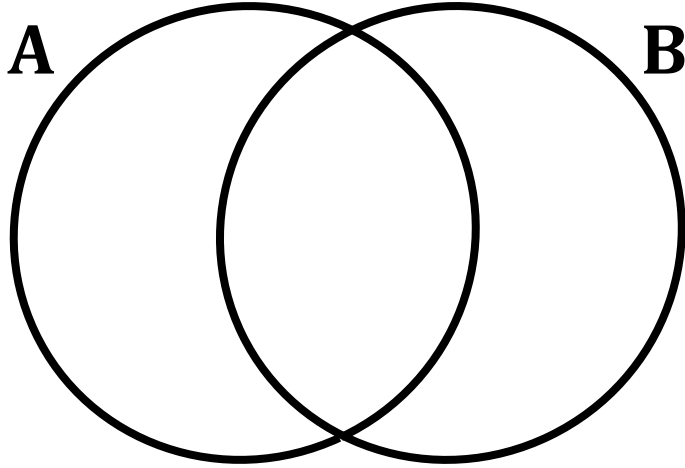
Soru: $A \cap B = \{ a , b , c , d \}$ ve $A \cap C = \{ b , d , e , f \}$ ise
 $A \cap (B \cup C) = ?$

Soru :

Verilenlere göre
 $A \cup (B \cap C)$
kümesinin elemanlarını
bulunuz.

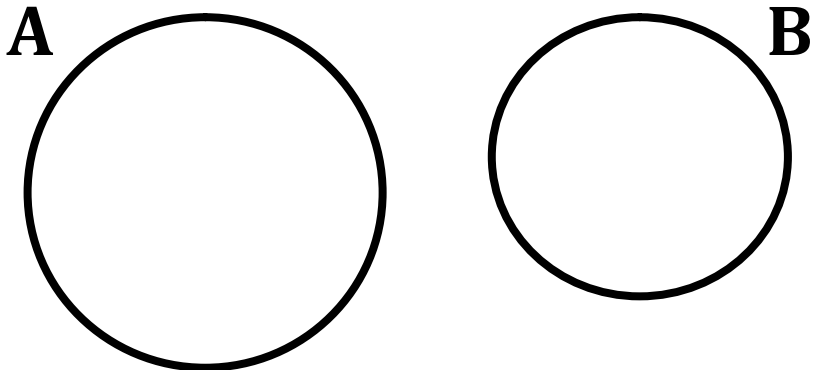
Kural 1: **A)** A, B iki küme ve $A \cap B \neq \emptyset$ olsun.

$$s(A \cup B) = s(A) + s(B) - s(A \cap B)$$

olarak alınır.

B) A, B iki küme ve $A \cap B = \emptyset$ (A ile B 'ye “ayrık kümeler” adı verilir.) olsun.

$$s(A \cup B) = s(A) + s(B)$$

olarak alınır.

Örnek: A'nın eleman sayısı 35, B'nin eleman sayısı 42 ve $A \cap B$ 'nin alt küme sayısı 64 ise $s (A \cup B) = ?$

Soru: $s(A) = 3x - 2$, $s(B) = 4 + x$, $s(A \cap B) = 7$ ve
 $s(A \cup B) = 35$ ise $s(B) = ?$

Soru: $s(A) = 5 \cdot s(B)$, $s(A \cap B) = 23$ ve
 $s(A \cup B) = 67$ ise $s(B) = ?$

Soru: $s(A \cup B) = 100$ 'dür. A 'nın eleman sayısı, $A \cap B$ 'nin eleman sayısının 2 katı, B 'nin eleman sayısının ise yarısıdır. Buna göre $s(A) = ?$

Soru: $4 \cdot s(A) = 2 \cdot s(B) = 6 \cdot s(A \cap B)$ ve
 $s(A \cup B) = 63$ ise $s(B) = ?$

Soru : Herkesin Almanca veya Fransızca dillerinden birini bildiği 52 kişilik grupta; Almanca bilenler 31 kişi, Fransızca bilenler 38 kişi ise her iki dili bilen kaç kişi vardır ?

Soru : Herkesin kimya veya tarih derslerinden birinden başarılı olduğu 80 kişilik grupta, iki dersten de başarılı olanların sayısı 15 'tir. Tarihten başarılı olanların sayısı, kimyadan başarılı olanların sayısının 4 katı ise kimyadan kaç kişi başarılı olmuştur ?

Kural 2: A, B ve C üç küme verilsin.

$$s(A \cup B \cup C) = s(A) + s(B) + s(C) - s(A \cap B) - s(A \cap C) - s(B \cap C) + s(A \cap B \cap C) \text{ olarak alınır.}$$

Örnek: 37 kişilik bir grupta; 23 kişi Ankara'yı, 14 kişi Bursa'yı, 18 kişi de İstanbul'u görmüştür. Ankara ve İstanbul'u 5 kişi, Ankara ve Bursa'yı 10 kişi, İstanbul ve Bursa'yı 7 kişi görmüştür. Buna göre bu üç şehri gören kaç kişi bulunur ?

Soru : En az bir dilin konuşulduğu 45 kişilik grupta; 20 kişi İngilizce, 28 kişi Fransızca ve 24 kişi de Almanca bilmektedir. 9 kişi ise üç dili de konuşabilmektedir. İki dil bilenlerin sayısı birbirine eşit ise, İngilizce ve Fransızca bilen kaç kişi vardır ?

Kümelerdeki İşlemlerle Sembolik Mantık Kuralları Arasındaki İlişkiler

Kümelerde yapılan işlemler ile sembolik mantıkta kullanılan sembol ve gösterimler arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda verilmiştir. Kümelerde E harfi evrensel kümeyi gösterirdi. A ve B evrensel kümenin iki alt kümesi olsun.

p ve q önermeleri sırasıyla A ve B kümeleri ile ilişkili olsun.

Kümeler	A	B	E	$\emptyset$	A'	$\vee$	$\wedge$	$=$
Sembolik Mantık	p	q	1	0	p'	$\cup$	$\cap$	$\equiv$

Örneğin; kümelerde $E' = \emptyset$ idi. Bu işlemin sembolik gösterimi ise $1' \equiv 0$ olarak alınır.

Soru : Tablonun sol kısmında eksik parçaları bulup, sağ kısmında ise verilen bileşik önermelerin küme gösterimini yazınız. (p ve q önermeleri sırasıyla A ve B kümeleri ile ilişkili olsun.)

Sembolik Mantık	Kümeler
$p \vee 0 \equiv$	
$q \wedge q' \equiv$	
$p \wedge q \equiv q \wedge$	
$1 \vee 0 \equiv$	
$p \wedge p \equiv$	
$(1')' \equiv$	